

EKONOMISKA UTVECKLINGSTENDENSER FÖRE OCH EFTER KRIGET

The Future of Economic Society. A study in group organisation av Roy Glenday. Macmillan and Co., ltd. London 1944. 312 sid.

R. Glenday, som är ekonomisk expert hos Federation of British Industries, fullföljer i sitt nyligen utkomna arbete tankegångarna i sin tidigare bok: The economic consequences of progress (1934). The future of economic society innehåller en diskussion av den ekonomiska utveck-

lingens och strukturförändringarnas problem i några grova huvuddrag. Framställningen är i första hand teoretisk och icke empirisk, ehuru den teoretiska framställningen är rikligt exemplifierad. Arbetets syfte är bl. a. att klargöra några av huvudorsakerna till 1929 års kris och 1930-talets utveckling i främst Storbritannien och U. S. A. samt att i stora drag ställa en prognos på längre sikt för efterkrigstidens ekonomiska samhällsstruktur.

Det bör från början framhållas att arbetet i ganska utpräglad grad har stora både förtjänster och brister. Dess största förtjänst är dess realistiska problemställning. Denna är i sina huvuddrag nära besläktad med Schumpeters vad angår den grundläggande konjunkturteoretiska uppfattningen, något som förf. gärna kunde ha framhållit, eftersom själva greppet om ämnet på ett så förtjänstfullt sätt bryter mot de förhärskande monetära teorierna. (Särskilt bokens appendix, *The waves of growth and the trade cycle*, är nästan helt schumpeterskt.) Arbetet kommer därigenom att redan från början behandla verkligt relevanta frågor; det rör sig icke i de teoretiska abstraktionernas och fiktionernas värld och leder därför inte heller till några enkla lösningar av framtidens problem av typen: minska sparandet, sänk räntan etc. — Arbetets svaghet ligger framför allt i dess alltför ofta bristande klarhet och stringens. Förf. har en viss benägenhet att använda bilder och liknelser nästan såsom *bevis* för tesernas riktighet, då man i stället skulle ha önskat närmare förklaring och mera konkreta fakta och kausalanalys.

Det är mycket svårt att med några rader återge huvudtankegångarna utan att göra förf. orättvisa, bl. a. till följd av nyssnämnda bristande klarhet i vissa fall. Förf:s egen sammanfattning är, typiskt nog, långt ifrån alltid tillräcklig eller tillfredsställande.

Boken bör m. a. o. läsas i sin helhet. Här skall endast ges några antydningar av de tankegångar, som förf. rör sig med.

I en första del utvecklas vissa grundläggande teser angående de principer, vilka synas styra de ekonomiska »gruppernas och systemens utveckling och former». Ett viktigt led i förf:s förklaring är hans tonvikt vid vad han kallar »gruppfaktorn» i det ekonomiska livet. Hans teser på denna punkt kunna sägas utgöra ett konsekvent förnekande av »de egoistiska krafternas spontana harmoni». Ett enskilt företags beteende i en viss situation, t. ex. när marknaden för de produkter, som företaget tillsammans med andra företag tillverkar, blivit mättad, kan ur det enskilda företags synpunkt vara helt rationellt, men »företagargruppens» beteende kan icke desto mindre vara irrationellt med hänsyn till det faktiska läget. »Gruppen», som spelar en fundamental roll i den ekonomiska strukturbyggnaden är ej enbart en summering av de olika enheterna. Produktionsproblemet kan ej ses såsom ett individuellt företagarproblem, ty bl. a. skulle då den partiella överproduktionen, som är en viktig faktor i förf:s framställning, sällan kunna vara aktuell. Det ekonomiska framåtskridandet kompliceras i hög grad av denna »gruppfaktor» i det ekonomiska systemet. Förf. utvecklar vidare hur en betydande stelhet kan utmärka den ekonomiska, sociala och politiska strukturen vad angår många institutionella element. Kreditväsen och monetära förhållanden över huvud taget, borgenärs- och galdenärsrelationer, rättsliga bestämmelser, handelsavtal etc. kunna tid efter annan komma i konflikt med

den ekonomiska utvecklingens drivande krafter, varigenom det ekonomiska framåtskridandet blir en labil process. — Framför allt ser emellertid förf. denna process som ett »dynamiskt balansproblem» på ett annat sätt. Balansen i den ekonomiska, politiska och sociala strukturen är mycket svår att ständigt bibehålla. De olika elementen i en viss struktur hänga intimt samman. Ofta kan man icke utveckla det ena utan att också utveckla ett annat, om balans skall bibehållas och produktions-systemet icke löpa risk att brytas sönder. Emellertid utmärkas de olika elementen ej sällan av en betydande stelhet, och framför allt äro ofta de drivande krafterna bakom de olika elementen oberoende av varandra. Därtill kommer att teknisk utveckling och serier av »nya kombinationer av produktionsfaktorer» mestadels kommer diskontinuerligt. Den ekonomiska utvecklingen i skilda länder sker vidare icke »i takt», vilket via rubbningar på den internationella handelns och kapitalrörelsernas område kan hota strukturens jämvikt i de enskilda länderna. De stora svårigheterna i det ekonomiska livet kunna återföras på en ständigt återkommande diskrepans mellan å ena sidan de drivande krafterna i utvecklingen och då icke minst befolkningsutvecklingen och ett ofta stelt strukturellt och institutionellt system å andra sidan. Man kan icke göra en byggnad högre och högre utan att med vissa mellanrum vidga dess bas och ändra dess struktur; en samlingssal kan ej byggas ut i jämn takt med mängden i salen församlade personer etc.

Arbetets andra avsnitt innehåller historiska illustrationer till de teoretiska teserna och är givetvis en mycket viktig del. Även om den första delens teoretiska uppläggning är intressant och utan tvivel pekar på mycket fundamentala problem, är innehållet i teserna med nödvändighet ofta något vagt. Först en verklig kausalanalys blir en probersten på arbetets vetenskapliga såväl som praktiska betydelse. Denna del av arbetet omfattar sex kapitel behandlande vad förf. kallar »det stabila jordbrukssystemet», det medeltida ekonomiska systemet (»ett balanserat kommersiellt system»), de stora geografiska upptäckternas och kolonisationernas tid (»individualism och okontrollerad tillväxt»), befolkningsutvecklingen i samband med ekonomiska strukturförändringar särskilt under de stora folkförflyttningarnas tid samt slutligen industrialismens epok. Det är av utrymmesskäl icke möjligt att här referera förf:s framställning i denna del av arbetet. Det kan dock framhållas att den, ehuru den ofta är mycket intressant, icke är alldeles lätt att få ett grepp om, då den har en viss tendens att alltför mycket »flyta ut». Kausalanalysen är ganska osystematisk och föga sammanhängande. Även om man blir stärkt i sin tro på den teoretiska uppläggnings fruktbarhet, får man icke en helt övertygande samlad bild av så grundläggande sammanhang, som den mera teoretiska delen indicerar.

Den tredje delen ger först en analys av utvecklingen fram till det nu pågående krigets början. Ett huvuddrag av förklaringen av 1929 års kris i förf:s termer går ut på att den ekonomiska utvecklingen i de olika länderna »kom i otakt» på ett sådant sätt, att den dynamiska balansen inte kunde upprätthållas. När de transoceaniska länderna hade överdimensionerat jordbruk men voro underbefolkade och hade stor självförsörjningskapacitet på det industriella området, hade de europeiska länderna en överdimensionerad industri i förhållande till jordbruket men på

samma gång överbefolkning. Samtidigt nådde U. S. A. ett allmänt ekonomiskt »mognadsstadium».

I fortsättningen av det tredje avsnittet diskuterar förf. de utvecklingstendenser, som sannolikt komma att forma den ekonomiska samhällsstrukturen efter kriget. Han räknar då med att det icke kan bli en industriell expansion i samma takt som före 1929. De stora investeringsmöjligheternas tid är förbi. Då samtidigt den internationella arbetsfördelningens system är på väg att brytas sönder både av politiska skäl och på grund av nyssnämnda bristande dynamiska balans — världens produktionsförmåga har blivit »för stor» för att kunna utnyttjas under nuvarande strukturella och institutionella förhållanden —, så måste man vänta sig en helt annan ekonomisk samhällsstruktur än tidigare. Världsekonomin kommer att splittras i en mängd relativt självförsörjande sektioner, och planekonomin blir det helt dominerande draget. Den fria, individuella, okontrollerade expansionen kommer ej att kunna fortsätta. Så länge det fanns stora nya investeringsmöjligheter kunde »världsekonomiens byggnad» byggas upp utan planmässig samordning, men så blir nu icke längre fallet. Inskränkningen av den individuella »produktionsfriheten» behöver dock icke kännas värre än då den förindustriella självhushållningsprincipen sattes ur spel genom den tekniska utvecklingen, arbetsfördelningen, specialiseringen och handeln; den självförsörjande hemmaproducenten förlorade ju på sätt och vis »produktionsfriheten». För övrigt understrykes att planekonomin sannolikt kommer att gälla i huvudsak endast de stora grundläggande råvarorna och de färdigvaror, som kunna bli föremål för massproduktion. Denna viktiga synpunkt nämner förf. egendomligt nog mera i förbigående. — Avslutningsvis diskuteras några mera allmänna internationella politiska och sociala frågor, som kunna bli aktuella i samband med den nya världsekonomiska samhällsstrukturen. Ehuru detta avsnitt innehåller en del beaktansvärda synpunkter skall det här icke refereras utan endast rekommenderas till läsning.

Erik Dahmén.